Олег Проців

Наш ведмідь

Серед величі Карпатських гір ведмідь задомовився з давніх часів. І. Крип′якевич у «Історії української культури» згадує, що полювання у Галичині на ведмедів відоме ще з ХІІІ століття – за часів правління Ярослава Осмомисла[1].

Народна традиція уявляла ведмедя по-різному. Тварина стала персонажем багатьох байок та переказів. Так, за ІІ Речі Посполитої ведмідь мав кличку «Місьо», «Волоцюга», а та особина, яка викрадала мед, – «Пасічник»[2]. За іншими даними, ведмедя називалось вуйком. Крім того, гуцули ведмежою жовчю лікували паралічі, а ведмежим салом – грижі та покращували пам'ять. Відповідно до народних забобон ведмежий мозок їсти заборонялось, бо можна було зійти з розуму[3].

У Карпатах кінця ХІХ – початку ХХ ст. нараховувалась велика кількість ведмедів. За спогадами одного з керівників Галицького мисливського товариства А. Мнішека, у цей період у таких поселеннях, як Ворохта та Жаб′є ведмідь був досить таки частим гостем. Через це біля кожної гуцульської хати були зведені двометрові паркани з каменю, які захищали господарства від цих тварин. Однак згодом, коли зросли населені пункти, збільшилось населення, розширились рубки у лісах, ведмідь відійшов у глухі місця Чорногори. У цих умовах він досягав великих розмірів, і його тут дуже боялись[4].

Ведмідь як хижак був об’єктом полювання як простих гуцулів, так і аристократів. Загальна енциклопедія, яка виходила у Варшаві у 1863 році, так описувала спосіб, яким полювали гуцули на цього звіра: «Коли розлючений ведмідь ставав на задні лапи і хотів кинутись на мисливця, той підставляв вили,

---

[1] Історія української культури/ під заг.ред. Івана Крип’якевича. – Київ: Либідь, 1994. – С.15-17.

[2] Dyakowski B. O dawnych łowach i dawnej zwierzynie. – wyd. Drugie. – Warszawa: Wyd-wo ARCTA, 1925. – s.24-29.

[3] Ejsmond J. Zabobony myśliwskie/Julian Ejsmond. – Lwów: Słowo, 1926. – s12.

[4] Mniszek A. Dworzec myśliwski księcia Jana Liechtensteina w Tatarowie i jego łowiectwo we wschodnim Beskiedzie//Łowiec – 1906. – № 13. – s.157-160.

на яких тварина проколювалась, а мисливець її добивав сокирою»[5]. Зрозуміло, що серед дикої природи гуцули змушені були навчитись себе обороняти від хижих звірів[6], так як вони полювали на їхню худобу. За спогадами Раймонда Шольза, керівника державних лісів у Жаб'єму, «гуцули з полонин перед риковищем рушають з капканами на вовків, рисів і ведмедів. Така ситуація спричинилась до сильного зменшення чисельності ведмедів та рисі у Чорногорі, підтвердженням чого служать браконьєрські постріли і вихваляння гуцулів про добутих тридцяти ведмедів[7].

Найчастіше гуцули виставляли на ведмедів та лисиць капкани в місцях їх перебування: влітку – біля малинників та ожинників. Деякі злодійкуваті гуцули крали одні в одних капкани, а потім відпродували їх власнику[8].

Що стосувалось полювання на ведмедя тогочасних аристократів, то їх добування у порівнянні із іншими тваринами було незначним. Так, цісар Австро-Угорщини Франц Йосиф І на протязі 36 років (1848 – 1884) добув лише одного ведмедя з 43138 голів дичини (з них: 1279 кабанів, 1729 оленів, 562 глухарів)[9]. А німецький цісар Вільгельм ІІ за все своє життя добув 1869 оленів, 1644 – лані, 2941 голову великих диких кабанів, і лише 3 ведмеді[10].

Не оминали увагою полювання на ведмедя у Карпатах високопосадовці. Зокрема, Президент Польщі – професор Ігнатій Мосціцький прибув у грудні 1932р. на територію надлісництва Ілемня (Долинський повіт Станіславівського воєводства), де чисельність ведмедів була найбільшою. Організація полювання для нього проходила з розмахом. Слід зазначити, що це полювання відбувалось на принаду: перед приїздом гостя ведмедів приваблювали трупом коня. Було влаштовано вишку на краю поляни «Волоска» площею 0,5 га. Через декілька днів

[5] Encyklopedia powszechna. T. 12. (Hof. – Jan.). – Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda, Księgarnia i Typografa, 1863. – s. 256.

[6] Krótki przewodnik po Huculszczyznie od Hnitesy po Rogoze. – Warszawa: Główna księgarnia wojskowa, 1933. – s.30.

[7] Scholz R. Na tematy Żabiowskie / Rajmund Scholz //Łowiec. – 1938. – № 3-4. – s. 28-29

[8] Łowiec. – 1879. – № 6. – S. 81–83.

[9] Kronika//Łowiec. – 1885. – № 3. – s.54.

[10] Wykazy myśliwskie //Łowiec Polski. – 1909. – № 4. – s.60.

з'явились два ведмеді, які регулярно на протязі багатьох днів підходили до принади, відтак через пізній час один з ведмедів заліг у барлогу. А 14 грудня пан Президент разом з помічниками прибув на аеродром міста Львова, а звідти автомобілем виїхав в сторону Долини. Полювання високого гостя було огорнуте таємницею. Надлісничий, який готував будинок до прибуття гостя до Ілемні, був здивований адже побачив самого Президента. 15 грудня розпочалось полювання. Президент зробив постріл і поранив ведмедя. Щоб не наражати Президента на небезпеку, було подано обумовлений сигнал про поранення. Зважаючи на ніч та небезпеку від смертельно зраненого звіра, пошуки здобичі припинились. А вже 16 грудня о 8 годині лісничий телефоном із гаївки відрапортував, що ведмідь, досконало відстріляний Президентом, впав недалеко місця пострілу[11].

Цікаво, що через чотири роки з нагоди 60-ліття існування Галицького мисливського товариства у Львові з 5 по 30 вересня 1936 року проходила виставка мисливських трофеїв, на якій трофейна шкіра цього ведмедя була нагороджена золотою медаллю[12].

Цікаву інформацію отримуємо з «Оновленого вітчизняного вісника для Австрійської імперії» за 1815 рік. Ведмеді у ті часи зараховувались до хижаків і за кожну добуту голову ведмедя та вовка мисливцю сплачувалась премія у розмірі 4 флоренів та 30 грайцерів за одну голову. Отож, у 1812 році в Галичині виплачено премій за добування 10, в 1813 році – 9, а в 1814 році – 21 голови ведмедя[13].

Починаючи з 1874 року у Австро-Угорській імперії почала вестись мисливська статистика, відповідно до даних якої у 1878 році у Галичині добуто 37 в**едмедів**[**14**]**.** Як свідчать статистичні дані міністерства сільського господарства Цислейтанії, у 1881 році у Галичині було добуто лише 15 ведмедів, що становило

---

[11] Pan Prezydent RzeczyPospolitej w Karpatach Wschodnich//Łowiec Polski – 1933. – № 4. – s.41.

[12] III pokaz trofeów łowieckich w Warszawie//Łowiec. – 1936. – № 13-14. – s. 101-105

[13] Wilki i niedźwiedzie w latach 1812-1814//Łowiec. – 1934. – № 13-14. – s. 112.

[14] Kronika //Łowiec – 1878. – №8. – s.127.

60% добутих по всій Цислейтанії[15]. А у 1882 році відповідно до інформації старост (аналог голів райдержадміністрації) в Галичині було добуто 28 голів ведмедя: найбільше у таких повітах як Долинський (6 голів), Богородчанський (5 голів), Надвірнянський (5 голів), Стрийський (3 голови)[16].

У Варшаві при спілці мисливських товариств Польщі були організовані секції охорони лося, зубра, оленя, ведмедя. На засідання секції у 1935 році зазначалось, що у Східніх Карпатах в державних лісах на площі 150 тис. га нараховується 115 голів ведмедя, а всього у Карпатах – 257 голів. На зборах було ухвалено звернення до всіх мисливців про неетичність добувати ведмедя у барлозі, а також при виставленні падлини[17].

Слід сказати, що мисливська статистика серед інших її розділів грішить неточностями. Так, у 1936 році у журналі «Ловець» повідомлялось про випадок у Гриняві (Косівський повіт), коли один гуцул – гайовий Петро Волчук збився із рахунку після добутих 50 голів ведмедя[18].

Інший мисливець – Іван Старунь з Максимця Надвірнянського повіту, починаючи з 1880 року полював на ведмедів і добув за допомогою капканів 9 голів[19].

Про не менш курйозні факти підрахунку ведмедя відомо і за недавніх часів коли економіка виконували п′ятирічний план за три роки. За таким же принципом, але лише на папері, росла чисельність ведмедів. За період 1961-1970рр. відповідно до статистичних даних чисельність ведмедя у Карпатах зростає на 1090, 1% , а саме з 101 до 1101 голови (Лущак, 2005). Слід сказати, що природній приріст ведмедя у вільній природі, якщо вірити офіційній державній

---

[15] Kochanowski C. Myśliwstwo w Galicyi według dat statystycznych ministeryum rolnictwa//Łowiec. – 1884. – № 4. – s.53-54.

[16] Kronika//Łowiec. – 1883. – № 6. – s.99.

[17] Zebranie organizacyjne Sekcji ochrony niedźwiedzia//Łowiec. – 1935. – № 10. – s. 121-122.

[18] Starzeński A. Rekordy/ Adam Starzeński //Łowiec. – 1936. – № 6. – s. 94

[19] Martyniec J. Przygoda z niedźwiedziem / J. Martyniec //Łowiec – 1901. – № 21 – s.291.

настанові складає лише 5%. Тож з урахуванням навіть можливої міграції тварин, за десять років їх чисельність змогла б збільшитись на 50%, а не на тисячу[20]. На даний час чисельність ведмедів в Україні нараховує біля 340-350 голів. Проте, на статистичні показники, як бачимо, впливають не лише різні методологічні підходи до таксації диких тварин, а й навіть режими державного управління, тому робити глибокий порівняльний аналіз недоцільно. Однак до основних причин зменшення популяції ведмедя можна з впевненістю віднести зменшення лісистості, антропогенний вплив тощо.

Слід сказати, що у XVIII-XIX ст. ведмеді разом з вовками і лисицями були зараховані до хижаків. Полювання на ці види дозволялось підданим (кріпакам) у будь-який час, а за їх добування виплачувалась нагорода[21]. На даний час полювати на ведмедів заборонено. А сам ведмідь занесений до Червоної Книги.

У статті 49 Мисливського закону Галичини 1907 року визначено розширений список хижаків, до яких крім ведмедів, вовків, та лисиць зараховані були також рисі, дикі коти, куниці всіх видів, тхори, ласки, білки, хом′яки, видри, всі види орлів, соколи, яструби, чаплі сороки, круки. Добувати ці види тварин дозволялось протягом всього року, і в обов′язки мисливських охоронців входив відстріл цих хижаків[22].

Аналогічно у цей же період ведмідь у Королівстві Польському також зараховувався до хижаків, за його добування виплачувалась премія, а шкіра залишалась мисливцю, який її добув[23].

Вже у наступному мисливському законі Польщі 1927 року ведмедів було виключено з числа хижаків. Більше того, на них, як і на всі інші види

[20] Лущак М.М. Бурий ведмідь (Ursus arctos arctos) у Карпатах // Науковий вісник НЛТУ: збірник науково-технічних праць. Вип. 15.4. – Львів, 2005. – с.54-57.

[21] Słotwiński K.L. Katechizm poddanych galicyjskich o prawach i powinnościach ich względem Rządu, Dworu i samych siebie. – Kraków: zakłład nar. im. Ossolińskich, 1832. – s.132-135.

[22] Posiedzenie 1-36 // Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi dziewiątego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskie z roku 1908 od 15.wrzesnia do 5 listopada 1908. - Lwów, 1908. – S.2060.

[23] Reuman M. Gospodarstwo łowieckie z historią starożytną łowiectwa polskiego. – Warszawa: Drukarnia Orgelbranda, 1845 S. 640

мисливських тварин, встановлювався термін полювання[24]. Зовсім заборонялось відстрілювати самиць з молодняком[25]. Крім того, у зв′язку із зниженням поголів’я ведмедя крім законодавчих заходів, які встановлювали охоронний на ведмедя час, планувалось організувати на території найбільшого хребта Карпат – Чорногори «Природний парк» для збільшення популяції ведмедя[26] .

5 червня 1894 році у Стрийському парку у місті Львові була відкрита Галицька виставка. Мисливський павільйон займав площу 300 квадратних метрів. Тодішня преса відмічала, що на цій виставці Лисовицьке мисливське товариство представило гарне чучело ведмедя, добутого Казимиром Водзіцьким – керівником товариства[27].

Слід сказати, що ведмідь у Карпатах почував себе досить добре, про що свідчать трофеї на міжнародних виставках. Зокрема, на Першій міжнародній виставці у Відні в 1910 році трофей ведмедя – самець щонайменше п’ятнадцятирічного віку висотою 2 метри 40 сантиметрів і вагою 400 кг добутого у Карпатах 9 березня 1905 році у східній частині приток Лімниці у урочищі Лопушній під горою Сивуля, отримав золоту медаль[28]. Даний мисливський трофей був успадкований від намісника Галичини – графа Андрія Потоцького[29]. Треба сказати, що ведмідь лише вийшов із барлоги, тому його звичайна вага була іще більшою[30].

Слід сказати, що у 1900 році шкіра ведмедя вартувала 5 крон, чи не найбільше із усіх інших мисливських тварин. Дорожче коштувала лише шкіра оленя – 6 крон.

---

24 Pawlikowski M.K. Prawo łowieckie: komentarz dla województw wschodnich z dołączeniem rozporządzeń wykonawczych i kalędarza myśliwskiego. – Wilno: Nakładem policyjnego klubu sportowego, 1929. – 89 s.

25 Kałuski W. Prawo Lowieckie Warszawa: Wydawnictwo związku pracowników administracji gminnej rz.p.,1928. – s. 1-81.

26 Burzyński W. Park przyrody w Karpatach//Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie. – 1924. – № 13-14. – s.8.

27 Łowiectwo na powszechnej wystawie krajowej //Łowiec. – 1894. – № 6. – s. 81-83

28 Rożyński F., Dr. E. Schechtel Ekonomiczne znaczenie łowiectwa dla naszego kraju. – Warzsawa:Nakładem polskiego towarzystwa łowieckeigo, 1921.

29 Galicja na wystawie łowieckiej w Wiedniu//Łowiec – 1910. – № 12. – s.146-147

30 Burzyński W. O niedżwiedziu Wschodnich Karpat / Władysław Burzyński. – Kraków, 1931. – S. 4.

Проців О.Р. Наш ведмідь/Олег Проців// Полювання та риболовля. – 2012. – №10(13) липень. – С. 7